

Wetsinge Pastorie en Kosterij

De Hondsrug duikt ten noorden van de stad Groningen snel diep weg onder kleilagen, maar ter hoogte van Sauwerd begint een nieuwe rug, die doorloopt tot voorbij Baflo. De hoogste koppen liggen bij Wetsinge en Ranum (2m -NAP). In neolithische tijd was hier een eiland met een lengte van ca. 7 km. En een breedte van hoogstens 2 km. Het lag aan de oostelijke oever van een diepe geul, waarin Oude Diep, Peizer Diep, Eelder Diep, Drentse A en Hunze uitmondde.

Evenals op de niet door klei bedekte zandgronden is neolithische bewoning alleen te verwachten daar waar het reliëf een snelle afwatering bevordert, m.a.w. daar waar de gevonden ruggen grenzen aan diepe geulen. Dit was zeker het geval op het 'eiland' van Ranum-Wetsinge. (Historie van Groningen. Blz. 18)

Dhr J.G.Bakker heeft in "Het Reitdiep door de eeuwen heen" in het Contactblad van..... het volgende geschreven.

Tot de 15e eeuw stroomden de rivieren Hunze en (Drentse) A vanaf het Drentse plateau langs de stad Groningen het kwelderlandschap ten noorden van de Stad op. De bevolking daar woonde de vanaf 600 v. Chr. op opgeworpen wierden; vanaf de elfde eeuw kwam als bescherming tegen het water ook de dijkenbouw op gang, vooral door de activiteiten van de kloosters. Gaandeweg namen de dijken de functie van de wierden over.

Op (wat we nu noemen) de meest noordelijke uitloper van de Hondsrug ontwikkelde de nederzetting Groeningha zich tot de machtige en invloedrijke Hanzestad Groningen, die een grote behoefte aan een goede scheepvaartverbinding met de zee had. Daarvoor konden deze rivieren een belangrijke functie vervullen.

De Hunze, die oostelijk om de Stad heen slingerde en verder langs de Koningslaagte en het Hemelrijk, verenigde zich vlak ten zuiden van Harssensbos met de Drentse A. Vervolgens liep de Hunze als open getijdenrivier al meanderend langs Adorp, Wierum, Heksum en de Raken en vlak langs Winsum, om zijn weg verder te vinden naar zee, eerst bij Pieterburen, later bij Zoutkamp. Doordat de rivierlopen in de 12e en 13e eeuw meer en meer dichtslibden, voerde de Stad ten behoeve van de scheepvaart een groot aantal waterstaatkundige werken uit. Om te beginnen werden Hunze en Drentse A door de Stad geleid en de oude armen afgesloten voor scheepvaartverkeer. In 1435 werd een nieuw kanaal gegraven vanuit de Stad naar Wierum, waar weer aansluiting op de Hunze werd verkregen. Dit kanaal kreeg later de naam Reitdiep, een naam die pas in 1551 voor het eerst wordt vermeld.

Door deze maatregelen werd de positie van Groningen als markt- en handelscentrum zeer verstevigd. Maar toch vroeg deze scheepvaartverbinding om verdere verbetering, vooral door bochtafsnijdingen. Zo kwam in 1628 een zeer belangrijke afsnijding gereed tussen Wetsingerzijl en Antum, iets ten noorden van Garnwerd. Deze afstand werd tot een kwart van de oorspronkelijke lengte ingekort. In 1661 werd het Adorperrak afgesneden. Ook deze gekanaliseerde stukken werden Reitdiep genoemd, welke naam naderhand de gehele rivier kreeg. Maar ondanks alle verbeteringen bleef het karakter van het Reitdiep als open getijdenrivier gehandhaafd; de Stad wenste zijn open verbinding met de zee tot elke prijs te behouden. De afsluiting kwam pas in 1876. (Tot zover J.G.Bakker)

Jelke Kooi: "Met der sonnenommeganck":

Omstreeks het jaar 1000 groeide de behoefte aan plaatselijke parochies met een eigen kerk of kapel.

Voor het stichten van een kerk moest men verschillende verplichtingen op zich nemen. Toestemming van de bisschop was vereist. En die stelde als voorwaarde dat men moest voorzien in een twee- of drietal fondsen. Een voor de bouw en onderhoud van het kerkgebouw (toen meestal van hout en gedekt met riet). Een tweede fonds voor het levensonderhoud van de pastoor. En een derde voor dat van de koster.

Grondslag van elk fonds was een bepaalde oppervlakte land: van een heerd lands, de kerkelands eigenlijk. De woning van de pastoor, vaak de weem genoemd, was meteen ook boerderij.

De schenkers van deze landerijen werden beschermheer of patroon van de parochie genoemd. Na de wijding van de kerk kreeg de nederzetting de status van kerspel, dat is : kerkdorp. En daarmee werd men zelfstandig, baas in eigen huis als het ware.

Historie van Groningen: blz. 282

Tot de taak van de kerk behoorde onderwijs, de armenzorg en de "burgerlijke stand".

Uit Nieuwsbrief 2/2003 van Landschapsbeheer Groningen. Geschreven door Reint Wobbes.

Vroeger was de pastorie een boerderij, die weem werd genoemd. Het woonhuis had de vorm en de afmetingen van een steenhuis, zij het dat het waarschijnlijk nimmer een verdedigbaar huis was. Het woord weem betekende in het Middelnederlands en Oudfries huwelijksgeschenk of donatie aan een kerk, een klooster of een pastorie.

Op de weem woonde vroeger de pastoor en na de reformatie de predikant. Zij oefenden hun geestelijke ambt uit en waren daarnaast landbouwer. Toen christendom hier kwam en er kerken werden gebouwd werden pastoors aangesteld. Deze functionarissen kregen grond van de kerk in gebruik om te voorzien in hun levensonderhoud.

Omdat de pastoor naast geestelijke ook boer was , had hij meestal een vrouw in de pastorie en werd niet zelden door zijn zoon opgevolgd.

Weliswaar had in de 13e eeuw de kerk de regel van het celibaat aangenomen, maar in deze noordelijke afgelegen gebieden was een gehuwd priester een aanvaard gegeven.

Nog in de 15e eeuw had de later paus Pius II hiervoor de volgende verklaring: De Friezen (in dit geval de Ommelanders) straffen de onkuisheid hunner vrouwen behoorlijk streng en priesters zonder echtgenoot laten zij niet gauw toe, uit vrees dat zij anders andermans huwelijksbed zullen bezoedelen, want zij menen dat de man nauwelijks in staat is om in onthouding te leven en dat ook niet volgens de natuur is.

Waarschijnlijk was ook de sociaal-economische toestand waarin priesters hier verkeerden een reden om samen te leven. Zij waren immers ook boer en moesten wel een vrouw hebben om financieel het hoofd boven water te kunnen houden.

De dorpspastoor had dus een omvangrijke taak, want behalve als landbouwer had hij als kerkelijk dienaar ook taken die tegenwoordig door de overheid worden geregeld, zoals her verzorgen van het onderwijs, de armenzorg en het begraven. Als geletterd man vervulde hij eveneens de taak van schrijver en trad hij als zodanig op bij de koop en verkoop van onroerende goederen.

Na de reformatie bleef de positie van de dorpsgeestelijke, nu de dominee belangrijk. Hij preekte en was boer, maar ook werd hij belast met notariële taken en kreeg vaak het recht van verzegeling. Soms trad hij op als ijkmeester en schouwde hij met de kerkvoogden de voetpaden en de vonders. Doordat hij een boerenbedrijf dreef, werd hij dikwijls opgevolgd door een familielid, een zoon of een schoonzoon.

Wemen werken op de verbeelding omdat ze het verhaal vertellen van de pastoor, die ooit centraal stonden in het dorpsleven. Ze behoren tot de oudste gebouwen die we bezitten en ze staan op bijzondere grond. Het zijn vaak sterk verbouwde middeleeuwse huizen. Dit bleek ook te Wetsinge waar een middeleeuwse weem tevoorschijn kwam vanachter een neoclassicistische gevel.

Bouwkundig Advies- en Architectenbureau Kouwen BNA stelde de volgende teksten beschikbaar. Beschikbaar gestelde bouwtekeningen van de pastorie en de kosterij bevinden zich in het archief van de Historische vereniging Ubbega. (www.ubbega.nl) in de kerk te Adorp.

Zie de gescande teksten op de volgende bladzijden.

INLEIDING

De eerste bewoners van het Hogeland waren afkomstig van de Drentse zandgronden, die rond zeshonderd voor Christus onvoldoende vruchtbaar waren om de groeiende bevolking te kunnen voeden. De emigrerende Drenten trokken langs de Drentse rivieren en beken stroomafwaarts naar het toen nog drassige noorden en bouwden hun woningen op de hoger gelegen oeverwallen. De oeverwallen werden de eeuwen daarna verder verhoogd met mest en afval. Zo ontstonden de eerste wierden, waaronder de wierde van Wetsinge. Wetsinge is gelegen aan de oever van de uitlopers van de Hunze en de Drentse A, het latere Reitdiep, een van de oudste cultuurgebieden van ons land.

De eerste kerk die op de Wetsinger wierde werd gebouwd, zal van hout zijn geweest. Vermoedelijk werd het houten kerkje rond het jaar 1000 vervangen door een tufstenen kerkgebouw.

In vroeger tijd mocht er pas een kerk worden gesticht, als er voldoende inkomsten waren voor de kerkelijke exploitatie en de pastoor.

De middeleeuwse pastoor woonde op de weem, ofwel de pastorie met daarachter een veeschuur, want de pastoor was boer met de andere boeren in het dorp.

Het gezag ontleenden de pastoors aan hun geestelijke taak. Ze bedienden de sacramenten, die als onmisbare wondermiddelen werden gezien tegen onheil en rampspoed.

Ook in het dorpsleven van alledag nam de kerk een centrale plaats in. Wie wat te melden had deed dat via de pastoor. Op de preek volgde het plaatselijke nieuws. De pastoor fungeerde tevens als notaris. De weem was de verder de vergaderplaats bij de kerk, terwijl een deel van de pastorie vaak als sacristie was ingericht, ofwel als opslagruimte van gewaden en andere attributen die niet direct voor de eredienst noodzakelijk waren.

In het midden van de 16^e eeuw ontstonden er onlusten over onder andere het gezag van de katholieke kerk. De bevolking kwam in opstand tegen de wereldlijke en geestelijke leiders, wat resulteerde in een 80-jarige oorlog tegen de Spanjaarden.

In 1594 werd door stadhouder Willem Lodewijk de stad Groningen op de Spanjaarden veroverd. Kort daarna werd bepaald dat in het gewest Groningen alleen de gereformeerde religie mocht worden beliden. Hiertegen werd in eerste instantie plaatselijk verzet geboden, maar in het begin van de 17^e eeuw waren de pastoors vervangen door een predikant. De katholieke kerk moest ondergronds opereren.

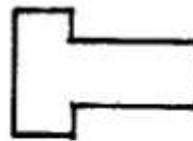
Ook een vroegere Hogelandster predikant was tevens boer en gezien de omvang van de aangebouwde schuur moet hij over een aanzienlijke veestapel hebben beschikt.

De middeleeuwse kerken van Wetsinge en Sauwerd werden in het midden van de 19^e eeuw afgebroken, nadat er in Klein Westinge een nieuwe kerk was gebouwd voor beide dorpen. De funderingen van de Wetsinger kerk zijn ongeveer twintig jaar geleden weer zichtbaar gemaakt. Na de sloop van het kerkgebouw werd de pastorie van Wetsinge verkocht.

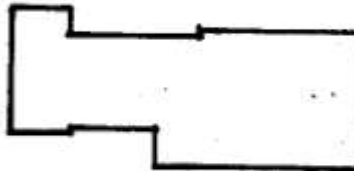
In 1884 werd bij het gemeentebestuur van Adorp een verzoek ingediend om het pand te mogen verbouwen tot smederij. De toen ingediende plattegrond - die op bladzijde 3 is afgedrukt - is bewaard gebleven in het archief van de gemeente Winsum. Op deze plattegrond is de situatie weergegeven zoals het gebouw in de 19^e eeuw als pastorie in gebruik was. Het oostelijke en oudste deel bevatte twee vertrekken, een zaal en een opkamer met bedsteden. De woonkamer was in het tussenlid gesitueerd, evenals de woonkeuken. Daarna volgde het bedrijfsgedeelte dat via een lange gang in verbinding stond met het voorste woongedeelte.

Het bedrijfsgedeelte had in 1884 nog een langgerekte vorm. Bij de vestiging van de smederij werd de vroegere woonkamer als smidse ingericht en werd de romp van het bedrijfsgedeelte ingekort en enigszins verbreed. Hierbij werd de nok van het bedrijfsgedeelte dwarsgeplaatst op die van het tussenlid. De vorm van het gebouw is sindsdien niet meer gewijzigd. Vermoedelijk werd het voorste gedeelte uitwendig bepleisterd bij de in 1884 gepleegde verbouw. Deze bepleistering is bij de uitgevoerde restauratie weer verwijderd. Waarschijnlijk werd in 1884 ook de kapconstructie boven het woongedeelte vernieuwd en verlaagd. Deze kapconstructie was samengesteld uit bezaagde daksporen en van inferieure kwaliteit. Boven het woongedeelte is weer een nieuw dak aangebracht dat de vorm heeft gekregen van het oorspronkelijke dak.

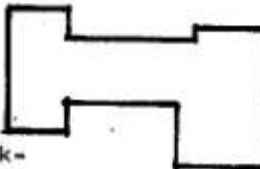
Middeleeuwse situatie

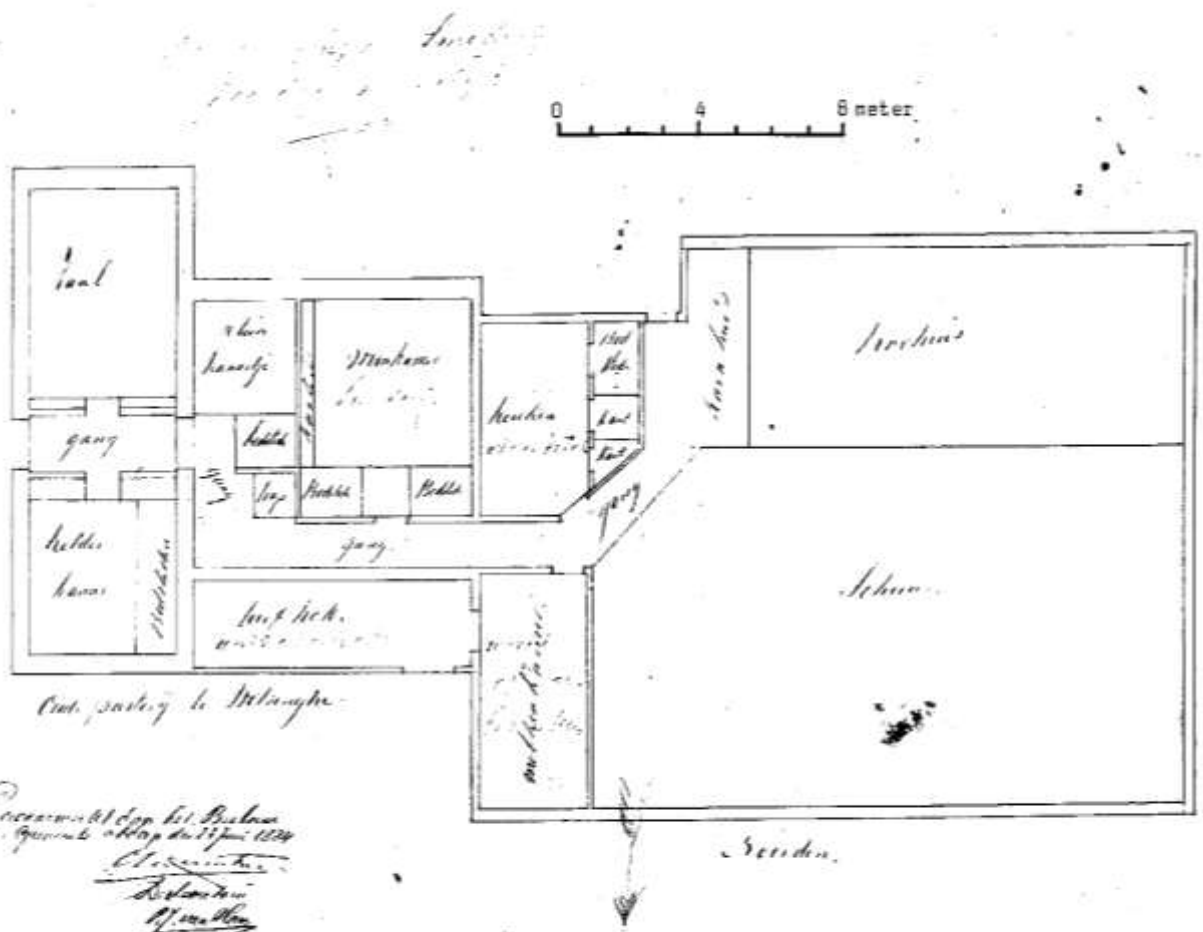

Situatie in de 18e en 19e eeuw
Achter het woongedeelte
bevond zich een
ruime veestalling

huidige situatie met
in het middenste ge-
deelte een smederij
en in het dwarsgeplaat-
ste achterhuis mogelijk-
heid tot veestalling

Situatie 1884, vóórdat de pastorie werd verbouwd tot snederij

DE UITGEVOERDE RESTAURATIE

De staat van onderhoud was voor de restauratie slecht tot zeer slecht. Inmiddels is het casco zeer grondig gerestaureerd.

Uitgangspunt van de restauratie was het weer zichtbaar maken van het verleden. Hiertoe werden de naderhand aangebrachte betimmeringen en wandbespanningen verwijderd. De uitpeloperatie leverde een aantal interessante vondsten op. In het oudste gedeelte kwam het middeleeuwse balkenplafond weer te voorschijn, alsook de oorspronkelijke lemen vloer. Over deze vloer is een laag gestabiliseerd zand aangebracht, waarop een isolatielaag is gelegd. Vervolgens is er vloerverwarming aangebracht, waarna de 17^e eeuwse plavuizenvloer, die over de lemen vloer was aangebracht, kon worden teruggelegd. In de buitenwanden van het middeleeuwse steenhuis werd tevens een aantal oorspronkelijke nissen, waaronder een Romaanse raamnis, aangetroffen. Een laat middeleeuws venster is weer geopend en voorzien van glas-in-loodramen.

In de vroegere keuken werden de restanten aangetroffen van een middeleeuwse stookplaats, met rechts van deze stookplaats een nis die als kast in gebruik was. De restanten van deze schouw zijn in het zicht gehouden en in de nis is een antieke muurkast geplaatst.

In de kelder kwamen twee dichtgemetselde middeleeuwse raamnissen te voorschijn, alsook een kaarsennis en de aanzetten van een gewelf. Het gewelf werd vermoedelijk in de 17^e eeuw verwijderd.

In de stijlkamer is weer een oude stookplaats aangebracht. Verder is in deze ruimte een vroeg 19^e eeuwse fraai beschilderde beddenwand geplaatst die afkomstig is uit een boerderij in de Warffumer polder.

In de vroegere keuken en in de gang zijn antieke plavuizen en Bremer tegels gelegd.

De kapconstructie boven het oudste gedeelte moest, zoals genoemd, worden vernieuwd. De kapconstructie van het tussenlid en de dwars geplaatste schuur is zorgvuldig gerestaureerd.

De raamvorm van het oudste gedeelte is afgeleid van bewaard gebleven prenten. In de zuidgevel van het tussenlid is de 18^e eeuwse raamvorm teruggebracht. In de aan de Karspelweg gelegen noordgevel van het tussenlid zijn de 19^e eeuwse empirevensters gehandhaafd. Aan de binnenzijde van de ramen zijn weer originele blinden geplaatst. Deze waren voor een groot deel nog aanwezig.

De wanden zijn opnieuw afgewerkt met een witpleisterlaag en het interieur is in originele kleuren geschilderd.

De aangebouwde schuur en de verdieping zijn casco gereed afgewerkt en worden in opdracht van de toekomstige eigenaar nader worden ingericht en afgewerkt.

BESCHRIJVING EXTERIEUR IN ONDERDELEN

Funderingen

Aan de fundatie van het gebouw zijn vrijwel geen herstelwerkzaamheden uitgevoerd omdat nergens ernstige verzakkingen werd waargenomen. Alleen in de noordgevel van het oudste gedeelte was enige scheurvorming waarneembaar die mogelijk een gevolg was van geringe verzakkingen of overbelasting van de fundering.

Opgaand metselwerk

Het opgaande metselwerk is zeer grondig hersteld. Het metsel en voegwerk is op klassieke wijze gerestaureerd met gebruikmaking van schelpkalk. De gevels hebben op enkele plaatsen een enigszins golvend oppervlak. Dit is tijdens de restauratie bewust zo gelaten.

De vrij dunne bepleistering die op de buitenmuren van het hoofdgebouw was aangebracht, zat op veel plaatsen los. Hoewel het aanvankelijk de bedoeling was het pleisterwerk te handhaven, is uiteindelijk besloten alle gevels in schoon metselwerk uit te voeren, zoals het oorspronkelijk is geweest.

Koziijnen, ramen en deuren

De buitenkoziijnen verkeerden in een matige staat van onderhoud. Een gedeelte ervan kon na te zijn hersteld gehandhaafd blijven. De meeste ramen en toegangsdeuren verkeerden in slechte staat en zijn vernieuwd. De in het bedrijfsgedeelte aangebrachte gietijzeren ramen verkeerden in een redelijke staat. Deze zijn tijdens de restauratie ontroest en geconserveerd.

Goten en kapconstructie

De om het gebouw aangebrachte goten, voor zover nog aanwezig, verkeerden in een zeer slechte staat van onderhoud. De goten zijn vernieuwd en van een koperbekleding voorzien. De kapconstructie van het voorste gedeelte is geheel vernieuwd. De boven het tussenlid en de schuur aangebrachte sporenkap is grondig gerestaureerd.

Over de daksporen van het gehele pand werd een dakbeschieting aangebracht met aan de bovenzijde isolatie.

Op het woongedeelte zijn antieke blauw geglazuurde oud-Hollandse dakpannen aangebracht. De dakpannen aan de voorzijde van het hoofdgebouw zijn laat middeleeuws.

Op het bedrijfsgedeelte liggen 18^e eeuwse rode holle dakpannen.

INTERIEUR WOON- EN VROEGERE BEDRIJFSGEDEELTE

Vloeren

In de opkamer boven de kelder en in de in het tussenlid gesitueerde stijlkamer is een houten vloer aangebracht. Voor het overige is voorste gedeelte en het tussenlid bevloerd met 17^e en 18^e eeuwse plavuizen en zo geheten Bremer tegels.

Wanden

De wanden van de woonvertrekken waren in vroeger tijd witgepleisterd. Naderhand werd een linnenbespanning aangebracht, waarop behang was geplakt. De wandbepleistering verkeerde in slechte staat als gevolg van vochtaantasting en dergelijke. In het middeleeuws gedeelte en het tussenlid is een nieuwe bepleistering aangebracht.

Zolderingen en plafonds

De houten zolderbalken met de daarop aangebrachte zoldervloer zijn voor een groot gedeelte nog origineel. Aangetaste gedeelten zijn vernieuwd met gebruikmaking van bijpassende oude

planken. Vervolgens is over de zoldering een geluid dempende laag aangebracht met daar overheen een betonvloer. Hiermee voldoet de vloer ruimschoots aan de hedendaagse normen van geluidwerendheid en brandveiligheid.

In het gerestaureerde gedeelte zijn de plafonds weer in de originele kleuren geschilderd.

Wooncomfort

In de ruimten met steenachtige vloeren is vloerverwarming aangebracht.

In de voormalige pastorie zijn drie stookplaatsen aangebracht. Naar deze stookplaatsen is een gasleiding gelegd. Door de toekomstige eigenaar kan een passende gaskachel worden geïnstalleerd of een gasgestookt open haardvuur.

Het vroegere schuurgedeelte en (eventueel een gedeelte van) de verdieping zullen in opdracht van de toekomstige eigenaar nog verder worden afgewerkt door Stichting Woonhuismonument.

KOSTPRIJSINDICATIE AFWERKING ACHTERAANBOUW

De indeling van de vroegere schuur, zoals die is weergegeven op de aangepaste plantekening, is in overleg met de toekomstige eigenaar gewijzigd. Tevens worden op de verdieping enige vertrekken gecreëerd.

Met de aanvullend uit te voeren werkzaamheden voor wat betreft de ruimten op de begane grond in de aangebouwde schuur en de inrichting van de verdieping is een bedrag gemoeid van € 140.780,- inclusief B.T.W., als weergegeven in de navolgende begroting.

Aan de afwerking van het voorste gedeelte en het tussenlid wordt de laatste hand gelegd. Naar verwachting kunnen deze werkzaamheden, inclusief het resterende buitenschilder- en voegwerk begin december worden afgerond. Vervolgens worden de ruimten in het schuurgedeelte in nauwe samenwerking met de toekomstige eigenaar gereed gemaakt.

Tolbert, 11 oktober 2004

R. Kouwen - architect BNA.

De Kosterij te Groot Wetsinge

HET VERLEDEN

De voormalige kosterij te Wetsinge stamt uit het einde van de 16e of het begin van de 17e eeuw. De ouderdom laat zich onder andere aflezen aan de oorspronkelijke raamvorm met zandstenen boven- en onderdorpels. Ook de afmeting van de toegepaste metselstenen zijn vaak een middel om de ouderdom van een gebouw te bepalen. Bij dit pand biedt dit hulpmiddel geen directe aanknopingspunten, omdat er een veelheid van steenformaten is toegepast, waarvan een bepaalde hoeveelheid afkomstig is uit vroegere afbraak. Zo werden er in de 17e eeuw veel kloostermoppen opnieuw toegepast, die waren vrijgekomen bij een aantal kloosters, die ten tijde van de reformatie (+1600) helaas werden afgebroken. De kosterij is een van de weinig nog bewaard gebleven laat middeleeuwse woonhuizen in onze provincie. Het woonhuis heeft een rechthoekig oppervlak, waarbij de woonkamer aan de oostzijde was gelegen. Mogelijk deed het westelijk gedeelte van de woning dienst als keukenruimte, terwijl er in de middeleeuwen bedsteden zullen hebben gezeten. De zolder boven het woongedeelte deed waarschijnlijk enkel dienst als opslagruimte. Aan de westzijde is een lager gedeelte aangebouwd. Waarschijnlijk is dit gedeelte iets jonger dan de hoofdbouw en toegevoegd om er les te kunnen geven aan de plaatselijke jeugd. Het onderwijs werd in vroeger tijd verzorgd door de kerk en de koster was tevens onderwijzer. Deze situatie heeft bestaan tot het begin van de vorige eeuw. Daarna werd het onderwijs steeds meer een taak van de Overheid. Tot het midden van deze eeuw is het geheel in een vrij goede staat bewaard gebleven. In de periode na 1970 raakte het geheel zodanig in verval, dat behoud van dit monument alleen geaarborgd bleek, wanneer het elders werd herbouwd. Om deze reden werd de woning met toestemming van de eigenaar door openluchtmuseum "het Hogeland" te Warffum voorzichtig afgebroken en naar Warffum overgebracht. Herbouw in Warffum bleek echter niet mogelijk, omdat het museumbestuur de financiële middelen hiertoe ontbraken. Daar een herbouw op de oorspronkelijke plaats ook nooit uitgesloten is geweest, werd vervolgens onderzocht of dit financieel wel haalbaar was. Dit bleek het geval te zijn en in december 1985 kon Stichting Woonhuismonument starten met herbouw/rekonstruktiewerkzaamheden.

TOEGEPASTE MATERIALEN

De in Warffum opgeslagen materialen werden weer naar Wetsinge getransporteerd om bij de herbouw te kunnen worden gebruikt. Vrijwel alle gevelstenen zijn nog oorspronkelijk, terwijl een gedeelte van de eiken zolderbalken in de woonkamer ook nog weer kon worden gebruikt. Van de bij de glas-in-loodvensters toegepaste zandstenen lateien zijn er zeven nog origineel.

Van een voorzichtige afbraak, zoals in bovenstaand artikel vermeld, is echter geen sprake getuige de krantenartikelen op de website van www.ubbega.nl >gebouwen>kosterij

1. Brief Helperi-Kim 18-7-1973 Aan alle inwoners van Wetsinge Sauwerd
2. NvhN 20-7-1973 Eeuwenoude kosterij Wetsinge met de grond gelijk gemaakt
“Wie is verantwoordelijk voor illegale sloop van monument?”
3. NvhN 16-8-1973 Wie redt eeuwenoude kosterij Wetsinge?
“Gemeente en Monumentenzorg hebben geen geld”
4. Ommelander 5-10-197? Nog geen zicht op de herbouw van de kosterij Groot Wetsinge
“Grondprijs blijft struikelblok voor gemeente”
5. NvhN 6-1-1979 't Noordererf : Kosterij
6. Ommelander 20-12-1979 Restauratie van “de Kosterij “te warffum lijkt te worden voortgezet
7. NvhN 14-12-1988 Herbouw van ruim vier eeuwen oude kosterij
8. Ommelander 28-3-1989 Kosterij in Wetsinge herleeft

Op 18-7-1973 schrijft dhr. Helperi-Kimm, voorzitter van museum 't Hogeland te Warffum een brief aan alle inwoners van Wetsinge/ Sauwerd.

Hij is oprecht verontwaardigd omdat een der oudste stenen gebouwen in de Ommelanden door buurtbewoners is gesloopt. In het Groninger land zijn vele middeleeuwse kerken, maar slechts weinig andere middeleeuwse gebouwen. De Kosterij was meer dan 400 jaar oud en stond op de lijst van Monumentenzorg.

Hij stelt voor het gebouw verder af te breken en de materialen zorgvuldig te verzamelen en het pand weer op te bouwen op het terrein van het museum 't Hogeland te Warffum, als herbouw op dezelfde plek niet mogelijk is.

De eigenaar kocht de grond en het pand in 1970 wilde op de dezelfde plaats een nieuw huis laten bouwen. Een jaar later echter werd het pand op de monumentenlijst gezet.

De gemeente verkocht het pand en de grond in 1970, ondanks het feit dat ze wist dat het pand voorgedragen was op de monumentenlijst van Monumentenzorg geplaatst zou worden.

Op 16-7-1973 werd de gevaarlijke bouwval door jongens uit Wetsinge en Sauwerd gesloopt. Ooggetuigen hebben zelfs een tractor gezien.

De Rijksdienst voor Monumentenzorg heeft nauwkeurige interieurtekeningen, zodat herbouw niet moeikijk moet zijn. De kosten worden geschat op f 300.000,-. Gemeente en Monumentenzorg hebben het geld niet en de grond is niet van de gemeente. Wel vindt de gemeente dat het pand op dezelfde plek herbouwd moet worden.

“De kosterij hoort toch op de terp” aldus burgemeester Sijbesma.

De eigenaar schenkt het materiaal aan het museum 't Hogeland. Volgens het ministerie van CRM en de gemeente kan de kosterij alleen in Wetsinge herbouwd worden.

Op aandrang van de Rijksdienst voor Monumentenzorg is de wierde van Groot Wetsinge tot archeologisch monument verklaard. (Herbouw moet, nieuwbouw mag niet.)

Kosterij, pastorie en kerkhof zijn een historische drieëenheid.

Toch reserveert de gemeente Warffum geld voor herbouw van de kosterij op het terrein van het museum 't Hogeland te Warffum.

Negen jaar later heeft de stichting Woonhuismonumenten de benodigde subsidie bij elkaar gekregen om de herbouw van de kosterij in Groot Wetsinge te realiseren. In januari 1989 starten de herbouwwerkzaamheden.

In maart 1989 plaatst Commissaris van de Koningin dhr. Vonhoff de eerste steen.

Na 16 jaar kan de kosterij herbouwd worden.

Bouwkundig Advies- en Architectenbureau Kouwen te Tolbert heeft de restauratietekeningen gemaakt en beschikbaar gesteld aan het archief van de Historische Vereniging Ubbega.

De tekeningen bevinden zich in een archiefkast in de kerk te Adorp.

(zie: www.ubbega.nl > archief>doc.papier)

Een lijst met bewoners van de Pastorie en de Kosterij is door mw. A.Sikkens-Miedema samengesteld.

Zie bijgaande lijsten.

Bewoners van de oude kosterij te Wetsinge.

Vermoedelijk hebben de volgende schoolmeesters in de oude kosterij van Wetsinge gewoond, hoewel ik toch denk dat deze kosterij enige keren herbouwd of verbouwd is.

Als je naar de kosterij in Adorp kijkt zie je dat een veel degelijker en massiever bouwwerk is.

ca 1627 - ? Johan Siemens

ca 1631 - ? Eilardus Mejer

In die tijd werd er in de scholen streng gelet op paapse boeken en aangedrongen op invoering van A.B.C. boeken met de Tien geboden, van de Heidelbergse Catechismus of de Catechismus van Marnix van St. Aldegonde, psalm- en evangelieboeken.

In 1631 zien we in de kerkrekeningen van Wetsinge dat Eilardus Mejer, schoolmeester, voor de aanschaf van de psalmboeken en enige Catechismen Aldegondi voor de schoolkinderen uitgegeven heeft van 4 gld. en 9 stuivers. (Uit Groninger Volksalmanak van het jaar 1912 blz 51).

ca 163. – 164. ? Enno Sibrands

In 1656 ontving de schoolmeester van Wetsinge de vermelding "een goet getuichnesse" van de Marne clasis.

ca 1661 – 1665, schoolmeester en collecteur Nicolaus Bruyn geh. met Agnes Leuskes

ca 1665 – 1675 Reijntje Jansen geh. met Grietje Stevens (Emmen)

ca 1679 – 1681 Nicolaes Wierts Oosterhof geh. Grietje Antonis

ca 1681 – 168.? Willem Thomas 2^e huw. met Corneliske Jans

ca 1704 – ca 1732 (overlijden) Jan Derks Pothof geh. met Aylke Lammerts

ca 1733 – ca 19 nov 1782 (overlijden) Berent Swaagman geh met Geertruid Slootkamps

Van deze schoolmeester is bekend dat hij in 1761 werd veroordeeld tot een boete van twee daalder plus onkostenvergoeding omdat hij in de herberg van Frebus Derks slaags was geraakt met Harm Jans. Deze was tegen de bedstee aangesmeten en door meester Berend Swaagman tot bloedens geslagen.

(Uit Naar school in de Ommelanden door Jaap Bottema).

1782 – 1783 (overlijden) Fokko Berends Swaagman geh. met Janna Jans

ca 1784 – 29 mei 1797 Feike Jimkes, tevens voorzanger, wegens slecht gedrag ontslagen.

was geh. met Aaltje Wichers

ca 1804 – ca 1841 Nicolaus Copius Bolt, tevens koster.

Daar Nicolaus Copius Bolt op 29 augustus trouwt met Anje Drewes weduwe van Pieter Klaasen Teisman en deze vrouw op een boerderij woonde nu Provincialeweg 36 Wetsinge zal meester Bolt vanaf 1812 niet meer in de kosterij gewoond hebben.

In de bewonerslijst zien we dat Ceje Pieters Kruisinga geb. 1795 broodbakker er woonde .

Bij de eerste volkstelling van 1829 woonden op no 12

Jan Alberts Kraima geb. 1791 Mensingeweer

Maria Pieters Teisman geb. 1794 Zuidwolde

Pieter Jans Kraima geb. 1824 Wetsinge

Anne Jans Kraima geb. 1827 Wetsinge

Pas bij de tweede volkstelling in 1839 zien we de onderwijzer Lambert Steenhuis geb.1811 Westerborg. Deze onderwijzer ligt op het kerkhof van Wetsinge begraven (zerk nog te zien)

Wietske Pieters de Vries geb. 1811 Garnwerd

Hilje Steenhuis geb. 1839 Wetsinge

Teunis Bontekoe Peppelenbos geb. 1817 Groningen , hij was ondermeester.

In 1840 wordt er een nieuwe school met er aan vast een onderwijzerswoning gebouwd.

Vanaf 1840 zien we er dan ook twee gezinnen in de kosterij wonen.

In de bewonerslijst van 1850 –1860 wonen

Wessel Visser geb. 1815 Pieterburen schoenmaker

Aaltje Haan geb. 1825 Sauwerd vrouw

Saartje Zuidema geb. 1783 Baflo zonder beroep

Saartje Visser geb. 1849 Wetsinge

Annechien Visser geb. 1851 Sauwerd

Jan Visser geb. 1854 Wetsinge

Broer Visser geb. 1859 Wetsinge

en

Anje Gerhards geb. 1825 Dorkwerd naaister
Klaassina geb. 1836 Wetsinge

In de bewonerslijst van 1860 – 1870 zien we de volgende personen:

Wessel Visser

Aaltje Haan

Saartje Visser geb 1849

Aanegien Visser geb. 1851

Jan Visser geb. 1854

Eilke Visser geb. 1856

Broer Visser geb. 1859

Marinus Visser geb. 1863

Annechien Haan – Sikes geb. 1799 Hoogkerk weduwe

Sikkelina Haan geb. 1837

Jan Haan geb. 1841

Anje Klaassens Gerhards geb. 1825 Hoogkerk naaister Vert. 1862

Jacob Harmannus Vink geb. 1814 Winsum dagloner

Bregtje Beukema geb. 1818 Aduard vrouw

In de bewonerslijst van 1870-1880 zien we.

Wessel Visser

Aaltje Haan

Annechien Visser

Jan Visser

Eilke Visser

Broer Visser

Martinus Visser

Saartje Visser geb. 1871 Wetsinge

Folkert Folkerts geb. 1833 Leens boerenarbeider

Reina Oostmeijer geb. 1835 Adorp vrouw

Elisabeth Folkerts geb. 1860 Adorp

Derk Folkerts geb. 1862 Adorp

Jan Folkerts geb. 1868 Adorp

Luitje Folkerts geb. 1870 Sauwerd

Jantje Folkerts geb. 1873 Wetsinge

Jakob Fokerts geb. 1875 Wetsinge

Jan Folkerts geb. 1878 Adorp

Henderikus Folkerts geb. 1879 Adorp

In het register van huisnummering van 1886

Nu nummer 23 a Fam..W. Visser

Nummer 23 b weduwnaar F. Folkerts

In het register van nummering van 1900 – 1908

23a Martinus Visser

23 b Weduwnaar F.Folkerts

In het register van nummering van 1915 – 1920

25 a Wessel Jan Visser geb. 1886 Ten Boer-schoenmaker
Aaltje Kuipers geb. 1883 Ulrum
Heindertje Visser geb. 1912 Adorp
Fenna Visser geb. 1913 Adorp
Johanna Visser geb. 1915 Groningen

25 b Saartje Visser geb. 1871 Adorp
Martinus Visser geb. 1863 Adorp Schoenmaker

In de bewonerslijst van 1920 – 1930

Jan Holwerda

Jan van der Werff

Albert Bloem geb. 1863 Ezinge landarbeider
Roelfke Bouwkamp geb. 1864 Adorp vrouw
Anne Bloem geb. 1888 Adorp zoon
Seike Bloem geb. 1890 Adorp dochter
Albert J Bloem geb. 1899 Adorp zoon
Albertje Bloem geb. 1909 Adorp kleindochter
Roelfke Bloem geb. 1909 Adorp kleindochter

In 1930 – 1934 heeft de kosterij als nummer 28 en 29

Op 28 woont Albert Visser en

Op 29 woont het gezin van Albert Bloem

In de lijst van 1935 – 1939

Wonen achtereenvolgens de gezinnen van Lammert de Vries daarna Berend van der Laan en daarna Dirk Kloosterman op nummer 28

Op nummer 29 de weduwe Albert Bloem (Roelfke)

Volgens mij was dat de laatste bewoonster.

Bewoners van de Pastorie in Wetsinge.

In Gron. Archieven : Armhuiszitten reg. Nr. 465 kun je lezen dat er in 1584 in Winsum kennelijk geen pastoor was, want dan wordt de parochie van Winsum bediend door de pastoor van Wetsinge: Leowardius. (Uit parochies en pastoors in Winsum van E.O.van der Werff)
Deze pastoor zal dan wel in de oude weem (pastorie) van Wetsinge gewoond hebben.

De pastorie in Wetsinge is zo oud dat we mogen veronderstellen dat de ons bekende predikanten in deze pastorie gewoond hebben.

De eerste predikant na de Reductie was Bernardus Daniels die van 1600 tot 1602 .

Van 1612 tot 1614 Samuel Schmaltius.

Van 1619 tot 1634 Adolf Stuckerus.

Deze dominee had blijkbaar geen stalruimte genoeg , er wordt n.l. vermeld dat hij tegen de voorgevel van zijn pastorie een varkenshok had laten maken :”Meest van oldt holdt, soe van de kercke overgebleven waer “. Uit deze mededeling kan opmerken dat in de tijd van dominee Stuckerus de oude kerk hersteld of verbouwd is.

Nicolaas Petri van 1634 tot zijn overlijden in 1660.

Dan krijgen we Franciscus van Huisen die van 1661 tot ook weer zijn overlijden in 1679 in Wetsinge predikant was.

Van 1680 tot 1683 was Theodorus Wilman er predikant., was geh. met Susanna Wiardi

Johannes Houwingh bleef van 1684 tot zijn emeritaat in 1703.

Henricus Eckens bleef van 1704 tot 1717, was geh. met Gesina Bonencamp.

Siwardus Boelens was van 1719 tot 1722 predikant te Wetsinge, was geh. met Hillegonda Lingenhuis.

Dan komt in 1722 Johannes Basuin die bleef tot zijn overlijden in 1735, was geh. met Ebeltje Willems.

Kort na de kerkelijke combinatie der predikantsplaatsen van Wetsinge en Sauwerd in 1739 werd de oude pastorie aan de Oude kerkstraat te Sauwerd afgebroken.

De pastorie van Wetsinge werd toen de woonplaats van de volgende predikant te weten dominee Alexander Sluiter die van 1739 tot 1744 bleef, was geh. met Aafke Oomkes.

In 1744 komt Johannes Sijlman die blijft tot 1748, was geh. met Metdina Siertsema.

In 1754 krijgen we dominee Rudolpus Bruiningh die tot 1766 bleef, was geh. met Affyn Cleveringa.

In 1766 komt Henrikus Adolphus Heideggers en die blijft tot zijn dood in 1781, was geh. met Louisa Susanna Meynet.

In 1783 komt Wiete Egbertus Smith die ook tot zijn overlijden in 1820 blijft, was geh. met Hillegonda Noorderbaan.

(advertentie Ommelander courant van 25 feb. 1798)

Dan krijgen in 1822 Jan Doll die tot 1825 blijft, was geh. met Tateke Helena Cortius

In 1827 komt Pieter Damsté die slechts tot 1828 bleef, was geh. met Roelina de Jonge

Dan Jan Keizer de predikant die wel erg lang in Wetsinge bleef n.l. van 1830 tot zijn emeritaat in 1882 , was geh. met Fenna Sara de Muinck.

Een van de zoons van het echtpaar Keizer – de Muinck kreeg de naam Menso de Muinck Keizer.

Twee zoons van deze Menso de Muinck Keizer werden belangrijke personen :

J.M. de Muinck Keizer geb. 1861 werd de oprichter van Demka de Nederlandse Staalfabrieken, welke later in handen komt van Hoogovens.

Een andere zoon van Menso de Muinck Keizer n.l. Anthony Willem geb. 1867 werd directeur van de Amsterdamse superfosfaat fabrieken---later DSM Argo kunstmestfabrieken.

In 1884 werd deze pastorie , die tevens stalruimte bevatte verlaten als pastorie en ingericht als smederij annex veehouderij door de nieuwe eigenaar Johan Dik.

Johan Dik geb. 1849 Uithuizermeeden, geh. met Jantje Berghuis geb. 1850 Usquert, woont van 1885 tot 1919 in de oude pastorie.

Dan komt de volgende smid/boer in de persoon van Lukas Koers geb.1889 Ten Boer en geh. Klazina Muis geb. 1892 Warffum de oude weem bewonen.

Jan Koers een zoon van Lukas Koers zet na het overlijden van zijn vader het bedrijf op de oude voet voort.

Als Jan Koers plotseling in 1996 overlijdt wordt de oude pastorie door de erven verkocht aan-----

Nu (2008) woont Wolters er al ruim 2 jaar.